

SOSIAALI- LÄÄKETIETEELLINEN AIKAUSLEHTI

JOURNAL OF SOCIAL MEDICINE

Päätoimittaja
Kristiina Manderbacka
editor@socialmedicine.fi

Toimitussihteeri
Krister Björklund
toimitussihteeri@socialmedicine.fi
040-747 8953

Toimitusneuvosto
Elina Hemminki, Lasse Kannas, Jaakko Kaprio,
Antti Karisto, Liisa Keltikangas-Järvinen, Simo Kokko,
Eero Lahelma, Risto Lehtonen, Pekka Louhiala,
Esa Läärä, Jouko Lönnqvist, Heikki Murtomaa,
Ritva Nupponen, Kari Poikolainen, Pekka Puska,
Arja Rimpelä, Elianne Riska, Leena Räsänen,
Sirikka Sinkkonen, Harri Sintonen, Antti Uutela,
Jussi Vahtera, Tapani Valkonen, Hannu Vuori

Julkaisija
Sosiaalilääketieteen yhdistys ry
Socialmedicinska föreningen rf

Puheenjohtaja
Aini Ostamo
Kansanterveyslaitos, Mannerheimintie 166,
00300 Helsinki
aini.ostamo@ktl.fi

Sihteeri
Anna Alanko
PL 598, 00101 Helsinki,
sihteeri@socialmedicine.fi

Neljä numeroa vuodessa
Tilauhinnat vuonna 2008: Jäsenet 35 €
opiskelijat 16 € (Sosiaalilääketieteen
yhdistyksen jäsenmaksu), muut, yhteisöt ja
tilaukset ulkomaille 39 €,
irtonumerot 10 € + postikulut

ISSN 0355-5097
Vammalan Kirjapaino Oy 2008

P ä ä k i r j o i t u s

4/2008
45. VUOSIKERTA

Vaikuttavuuden monet kasvot

Viimeaikaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa on enenevässä määrin alettu puhua asioiden vaikuttavuudesta. Vaikka meillä jokaisella on jonkinlainen käsitys siitä, mitä vaikuttavuudella tarkoitetaan, on se käsitteenä kuitenkin epämääräinen ja tilannekohtainen. Esimerkiksi jo pelkän hyvinvointivaltion hallinnon yhteyteen syntyneitä vaikuttavuuden järkeilytyylejä voidaan eritellä lukuisia (Rajavaara 2007). Näyttäisi siltä, että tässä yhteydessä epämääräisyys on itse asiassa tarkoituksellista: merkitys hukutetaan abstraktiin hallinnolliseen retoriikkaan siten, että ei enää anneta selkeitä normeja siitä mitä ja miten asioita pitäisi tehdä, vaan sen sijaan sälytetään poliittinen vastuu asioiden toimeenpanosta epäsuorasti ”toimijoille” muotoilemalla strategiset tavoitteet epämääräisesti (Sulkunen 2005).

Yleensä käsitteellisesti sekavista asioista tulee selkeämpiä, kun keskitytään käsitteen havaittaviin ja ehkä myös mitattaviin ominaisuuksiin. Miksi puhuttaisiin vaikuttavuudesta, jos ollaan kiinnostuneita vaikutuksista? Miksi puhuttaisiin vaikutuksista, jos kiinnostus kohdistuu terveyden muutoksiin? Miksi puhuttaisiin terveyden muutoksista, jos tarkastellaan kuolleisuutta. Miksi puhuttaisiin kuolleisuudesta, jos vertaillaan vuoden kuluessa kuolleiden osuuksia eri ryhmissä? Hintana on tietysti se, että joudutaan operoimaan yksinkertaisilla ja usein paljon tutkituilla konk-

reettisillä asioilla sen sijaan, että puhuttaisiin varsinaisesta kiinnostuksen kohteesta, vaikuttavuudesta. Toisaalta miksi monikerroksinen käsitteenmäärittely muuttaisi sitä tosiasiaa, että loppujen lopuksi tulokset kuitenkin perustuvat niihin yksinkertaisiin ja konkreettisiin asioihin?

Vaikuttavuustutkimuksen yhteydessä usein käytettyä menetelmällistä viitekehystä ei voida pitää ongelmattomana. Tämän kehikon, jota käytetään tyypillisesti myös kausaalipäättelyn yhteydessä, perusidea on tarkastella minkälaisiin tuloksiin erilaiset tutkimusjoukon käsitteelliset joutavat. Sopivissa kontrolloiduissa koeasetelmissä kehikon avulla on mahdollista tuottaa niin sanottua näyttöön perustuvaa tietoa. Kehikon yksinkertainen perusidea johtaa helposti houkutukseen käyttää sitä sellaisenaan monimutkaisemmissakin tilanteissa, mutta valitettavasti yleistämiseen liittyy haasteita niin oletusten kuin tulkintamahdollisuuksien suhteen. Esimerkiksi kehikolle tyypillinen yhden käsitteellisen oletus vastaa harvoin vähänkään monimuotoisempien tilanteiden todellisuutta, joissa hoidon tulos määräytyy kokonaisvaltaisen hoitoprosessin myötä lukemattomien vaikuttavien tekijöiden myötävaikutuksella. Onkin siis syytä muistaa, että yksioikoinen rajautuminen vain näyttöön perustuvaksi tiedoksi luokitellun tiedon tuottamiseen ja käyttöön on itsessään erittäin rajoittavaa ja jopa todellisuudelle vierasta toimintaa (Arnkil ja Seikkula 2005).

Suomen Tilastoseura, Biostatistiikan seura ja Sosiaalilääketieteen yhdistys järjestivät touko-kuussa seminaarin vaikuttavuuden arvioinnista terveystutkimuksissa. Seminaarin tarkoituksena oli tarjota menetelmällisiä näkökulmia vaikuttavuuden arviointiin ja toisaalta myös valottaa arvioinnissa kohdattavia käytännön ongelmia konkreettisten esimerkkien avulla. Seminaarin jalkisatona tähän Sosiaalilääketieteellisen aikakauslehden miniteemanumeroon on kerätty kokoelma menetelmäpainotteisia artikkeleja vaikuttavuusteemasta.

Malmivaaran sekä Juntusen ja kumppaneiden teema-artikkelit esittelevät kumpikin laajassa käytössä olevia tapoja tuottaa vaikuttavuustietoa ja raottavat näin verhoa päätöksentekoa tukevan tiedon tuotantokoneiston konehuoneen puolelle. Peltonen puolestaan kuvaa tutkimusesittelyssä

kuinka interventioiden vaikuttavuutta voidaan arvioida käyttäen esimerkkinä Dehkon 2D-hanketta. Diabeteksen ja sen lisäsauroksien ehkäisy maailmankongressissa WCPD 2008:ssa julkaistujen ennakkotietojen mukaan tässä yhdessä maamme suurimmista perusterveydenhuollossa koskaan toteutetuista hankkeista onnistuttiin kuin onnistuttiinkin osoittamaan, että diabeteksen ehkäisy on myös käytännössä mahdollista, etenkin naisilla. Lisäksi Juha Alho pohtii vielä puheenvuorossaan muutamia vaikuttavuuden mittaamiseen liittyviä ongelmia tilastotieteilijän näkökulmasta.

Vaikka tässä yhteydessä saadaankin vain raapaistua vaikuttavuustutkimuksissa käytettyjen menetelmien pintaa, metodologisen pohdiskelun keskeistä roolia vaikuttavuuden arvioinnissa voitkin kokonaan kieltää. On myös helppo kehoittaa ottamaan hyvistä esimerkeistä oppia. Toisaalta luovan kriittistä omaehtoista ajattelua ei ehkä kannata uhrata edes vaikuttavuuden tähden. Vaikka hyvät käytännöt olisivat kuinka hyviä käytäntöjä, ei niiden tarvitse olla pysyviä. Lienee myös tärkeää pyrkiä tavallistakin huolellisemmin erottelemaan toisistaan tutkimuksen tuottamat neutraalit tiedot ja näihin neutraaleihin tietoihin perustuvat tulokset vaikuttavuudesta, koska tunnetusti jopa samoista faktatiedoista voidaan taustaoletuksista riippuen tehdä varsin erilaisia tulkintoja ja johtopäätöksiä. Rajavaara (2007) onkin osuvasti luonnehtinut vaikuttavuutta tyhjäksi käsitteeksi; vasta kun tiedustellaan sitä, milloisten pyrkimysten valossa jokin käytäntö on vaikuttava, käsitteestä tulee merkityksellinen.

KIRJALLISUUS

- Arnkil TE, Seikkula J. Tuomariksi houkuteltu tiede. Teoksessa Hänninen S, Karjalainen J, Lahti T. (toim.) Toinen tieto. Kirjoituksia huonososaisuuden tunnistamisesta. Stakes, Helsinki 2005.
- Rajavaara M. Vaikuttavuusyhteiskunta. Sosiaalisten olojen arvostelusta vaikutusten todentamiseen. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 84. Kela, Helsinki 2007.
- Sulkunen P. Vaikuttavuus arviointitutkimuksen rivien välissä. Teoksessa Räsänen P, Anttila A-H, Melin H. (toim.) Tutkimus menetelmien pyörteissä. PS-Kustannus, Jyväskylä 2005, 39–52.

REIJO SUND